Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

SÆRTRY

MEDICINSK

FORVM

8. ÅRGANG Nr. 6 1955

J. S. MØLLER

AF

KNUD O. MØLLER

Indgangen til „Lindegaarden" med „Kalundborg og Omegns Museum".

MEDICINSK
FORVM

8. årgang Nr. 6 1955

Udgivet af MEFA:
Foreningen af danske Medicinfabrikker.

MEFA består af:
A/S Alfred Benzon
A/S Ferrosan
Aktieselskabet GEA
H. Lundbeck & Co. A/S
Løvens kemiske Fabrik
A/S Medicinalco
A/S Pharmacia

Redaktører: Dr.med Erik Jacobsen (ansvarshavende) og professor, dr. med. Edv. Gotfredsen. - Redaktion: „Buen", værelse 266, Vester Farimagsgade 3, Kbhvn. V. Telefon Palæ 1270.

J. S. MØLLER

Af

KNUD O. MØLLER

DANSK medicinsk-historisk Selskab har venligst bedt mig om at fremkomme med en biografi over selskabets æresmedlem, min Far, Jens Schou Christensen Møller, J. S. Møller, som han altid kaldte sig og underskrev sig. Denne anmodning har jeg følt som en ære, der vises mindet om min Far, men for mig selv i nogen grad som en belastning. Ganske vist skulde jeg bedre end nogen anden have mulighed for at gøre dette, fordi jeg gennem en meget stor del af hans liv har været ikke alene menneskeligt knyttet til ham, men fordi jeg stedse var nøje fortrolig med hans arbejds- og tankeverden. På den anden side løber jeg den store risiko, at min dybe hengivenhed for og kærlighed til ham kommer til at farve min beretning i for høj grad, således at skildringens objektivitet forringes. I det følgende har jeg tilstræbt den strengest mulige objektivitet, hvilket dog ikke vil kunne hindre, at ordene får en varm klang. — Jeg har ønsket at give disse indledende bemærkninger for at give en baggrund for det følgende.

Runden af en kernesund slægt af jyske bønder, der næsten alle blev meget gamle, blev min Far født den 17. november 1865 i Hedeby ved Ringgive, en dengang mager og fattig hedeegn. Da *hans* Far og barndomshjemmet fik blivende og stor

betydning for min Fars hele livsindstilling, kan nogle ord herom ikke undværes.

Min Bedstefar, *Christen H. Møller* (20. dec. 1837—7. marts 1930) var en høvdingetype, hvis lange liv var fyldt med de forskelligste arbejder for sin egn: Vejle Amts Vesteregn, foruden at han var en flittig og dygtig landmand, en pioner på mange områder. Således tog han fat på rationel engkultivering, før Hedeselskabet begyndte derpå; han opdyrkede hede, var blandt de allerførste der rejste plantager. Den gang kunde himlen i dagevis være formørket af støv- og sandskyer, som stormen drev op af de store vidder. Bedstefar plantede læhegn, agiterede for dette, stiftede egnens plantningsforening. Han var sognerådsformand, medlem af amtsrådet og havde talrige andre offentlige hverv. Ved en fest for Bedstefar, da denne var 90 år gammel, blev der af egnens folketingsmand sagt: „— — at ingen dalevende mand havde betydet så meget for Vejle Amts Vesteregn som netop han". En mindesten er rejst for ham i anlægget i Give. Fra sin tidligste barndom havde *min* Far da for øje en Far, hvis liv var een lang arbejdsdag, en mand hvis arbejde i største mål tjente det samfund, han levede i. Disse ord gælder også om J. S. Møller, der stedse holdt sig sin Fars liv og gerning for øje.

Barne- og ungdomsårenes intime samliv med naturen i den barske og dog så skønne egn prægede Far for hele livet, selv om hans egen travle tilværelse senere hen aldrig tillod ham i større udstrækning at dyrke friluftslivet. Men helt op i de høje år kendte han dog stadig de fleste planter og dyr i dansk natur og glædede sig ved synet af dem.

Endnu på en anden måde skulde barndoms- og ungdomsårene få en ganske afgørende indflydelse på hans senere liv: Min Bedstefar var en fremragende fortæller og ejede et næsten uudtømmeligt fond af viden om ældre bønders liv og færden, deres sagn og tro, eventyr og viser. Folkemindesamlere som Evald Tang Kristensen og andre øste meget af dette forråd, ligesom hans stemme er bevaret i Dansk Folkemindesamlings diskotek. — I de lange vinteraftener hørte Far alle disse beretninger, og derved nedlagdes de frø, der mange, mange år senere skulde slå rod og sætte de smukkeste frugter i hans videnskabelige folkloristiske produktion.

Når Far, som den eneste af sin slægt, kom til at gå den studerendes vej, skyldtes det, at sognets præst fik interesse for ham og underviste ham i nogle år, således at han, 15 år gammel, blev optaget i „Fredericia lærde Skole", hvorfra han i 1884, 19 år gammel, blev student, kun med 2. karakter. En af grundene til det dårlige eksamensresultat har vel været, at han kun havde haft ialt 4 re-

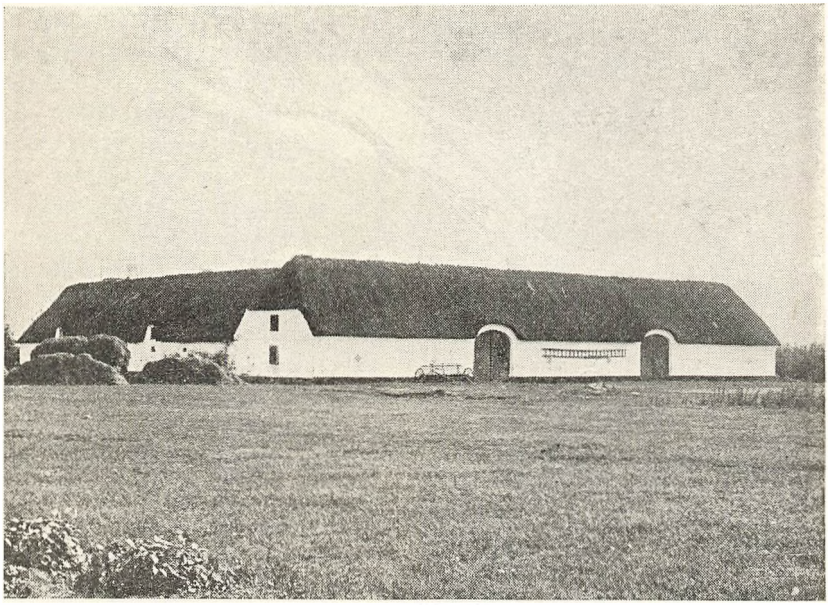

Fig. 1. Barndomshjemmet i Hedeby ved Ringgive.

gulære skoleår; hjemegnens skole var yderst primitiv.

Indtil da havde Far alene kendt sin stærkt afsondrede hjemegn samt Fredericia, dengang en småborgerlig og snæversynet lille by, præget af den militære garnison. To teaterforestillinger var alt, hvad han oplevede fra verden udenfor. Den ene forestilling gjorde et voldsomt og langvarigt indtryk på ham: Henrik Ibsens: „Gengangere". Far kendte på dette tidspunkt knapt nok Ibsens navn, havde aldrig læst en stavelse af ham, karakteristisk for den lærde skoles linie: Man kom aldrig udover Guldaldertiden og dens epigoner. Uvidende om de litterære, filosofiske og religiøse spørgsmål, der var oppe i tiden, drog den unge bondestudent da til København efter endt ferie.

Studie- og Læreår.

Overgangen til de frie studier blev voldsom. Alle datidens brændende spørgsmål væltede på een gang ind over ham og optog ham intenst. To mænd kom til at betyde meget for ham. Sammenfattende skriver Far herom i sin (1934 og 1942) maskinskrevne auto-biografi følgende: „Var *Høffding* den indtrængende, humanistisk følende tankens mand, så var *Georg Brandes* den fængende ildslue, lysbringeren, som han også

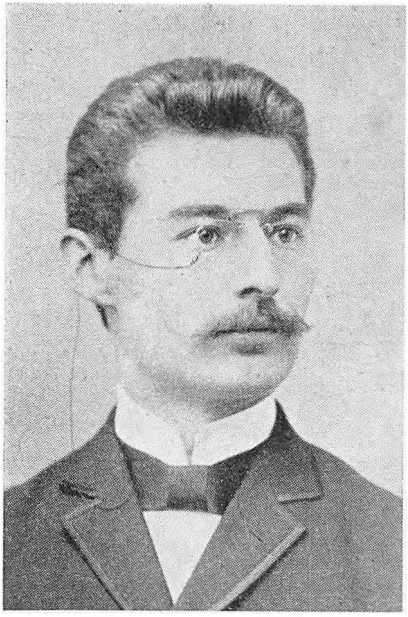

Fig. 2. J. S. Møller som ung læge, 26 år gammel.

kaldtes. Deres billeder hænger den dag i dag på min væg, thi jeg ved, at uden dem var jeg ikke den, jeg er". Efter kort tids forløb meldte han sig ud af Studenterforeningen med dens punchdrikkende ungdom og ind i det da unge og meget levende Studentersamfund. Han deltog bl. a. som lærer ved den aftenundervisning for arbejdere, som „Samfundet" arrangerede.

Efter at have vaklet mellem det zoologiske og medicinske studium, valgte han det sidste og dyrkede det med iver og flid, optaget af den stærke udvikling, der da var kommen i gang inden for bakteriologien med resultater over for kirurgien og de smitsomme sygdommes erkendelse og behandling.

Studenterårene blev for ham mere end et brødstudium; de gav ham en rig åndelig udvikling, og der kan ikke være tvivl om, at de i væsentlig grad har været bestemmende for det frisindede, ukonventionelle og dybt socialt prægede livssyn, der karakteriserede ham resten af livet.

Sommeren 1891 blev han læge med en god 1. karakter. Hans lyst stod til en videregående hospitalsuddannelse, men kandidatlønnen, 42 kr. om måneden + frit værelse + middag på vagtdage, kunde man ikke leve af, og han måtte klare sig selv. I et år var han amanuensis hos den kendte læge *F. B. Larsen* i Hadsten, om hvilken Far skriver: „*Han* lærte mig hvad læge*kunst* er, og selv om jeg ingenlunde nåede ham heri, har jeg dog stedse været ham dybt taknemlig". Efter 5/4 års kandidatstillinger i København, hvorunder han flittigt besøgte øjen- og øreklinikker, nedsatte han sig den 1. december 1893 i Kalundborg og giftede sig året efter med *Ingeborg Dorothea Partsch* (26. nov. 1867—27. jan. 1945).

Årene i Kalundborg.

Om sine følelser fra de første år i denne by, hvor han fik 42 rige og lykkelige år, lader jeg Far selv berette: „Fra mine tidligste studenterår frisindet og radikalt tænkende, levende interesseret i dagens politik,

kom jeg til en lille by, hvor hele borgerskabet var dybt konservativt, og hvor ikke engang arbejderne havde nået bevidstheden om deres egen magt, men gennemgående også var konservativt indstillede. En læge, der var venstremand, var for mange nærmest en utænkelig absurditet, næsten en krænkelse af begrebet „Borger". At denne følelse lukkede mange huse for lægen, derom er der ingen tvivl, men jeg har nu altid *måttet* gå med åbent visir".

I de første år deltog han aktivt i det *politiske liv*, men det varede ikke længe, før han følte sig stærkt frastødt af den enkelte persons ufrihed inden for partibåsen. Hertil bidrog i høj grad, at han som ordførende „stiller" for egnens folketingsmand, Christoffer Krabbe, blev stærkt indblandet i en landsomspændende og yderst hæftig politisk strid om Krabbe i årene 1901—02, i hvilken en række personligheder udefra blev inddraget. Smerteligt var det for Far at overvære et meget stort møde med Georg Brandes som hovedtaler, som de konservative i byen havde fået til at tale deres sag, og tragikomisk virkede det på ham, at se Brandes indbudt til en lille fest af byens konservative spidser, der ellers kun havde haft hån og had tilovers for ham.

Det var formentlig disse og lignende oplevelser, der drev ham til 1905 i Odense at være medstifter af „Det radikale Venstre". Resten af sit liv omfattede han dette parti med sympati og gav det sin stemme. Mange af ministrene i de skiftende radikale regeringer fra 1908 og fremover i ca. 15 år, først og fremmest *Ove Rode*, var hyppige gæster i vort hjem, men aktiv politik deltog Far aldrig senere i, og for de senere ledere af partiet fik han aldrig sympati; de syntes ham for langt fjernede fra de idealer, der fyldte ham i 1905.

I stedet for gik han med ildhu og voldsom energi ind i en kamp for at få ordnet byens dengang helt utilstrækkelige *skoleforhold*. Typisk for ham begyndte han først at studere problemet fra grunden; satte sig ind i undervisningsplaner, i skolehygiejne, børnepsykologi m. v.; nye tanker herom var netop fremme i hele landet. Han udformede i 1899 forslag til en ny skoleordning, efter hvilken bl. a. skellet mellem fattigskole og betalingsskole skulde falde væk, fællesundervisning af drenge og piger indføres, forslag om timeplan, hygiejne i skolen m. m. På et stort borgermøde blev planen fremsat, og hans ildhu besejrede næsten alle. Han blev indvalgt i byrådet for at gennemføre planen, hvilket skete i 1900, og i årene derefter deltog han i den praktiske udformning af planen. Kalundborg blev derved en af de første købstæder i landet, hvor de nye skoletanker blev indført.

Interessen for skolevæsenet beholdt han, publicerede adskillige afhandlinger herom. Så sent som i

1935, 70 år gammel, publicerede han i Ugeskrift for Læger en stor undersøgelse over de hygiejniske forhold i lægekredsens 117 skoler, foretaget gennem flere år. Yderst åbenhjertigt dokumenterede han, hvor slet de hygiejniske forhold i skolerne faktisk stadig var. Ansvaret lagde han i første linie på sognerådene, der havde indrettet retirader m. v. uden at have forelagt planerne til godkendelse hos bygningsmyndigheder m. v. „Man mener, at man så udmærket kan selv, og man frygter vel også, at det skal blive dyrere, hvis autoriteter får dermed at bestille. Mange sådanne monstra er lavet i ganske sen tid ved sognerådenes egenmægtige optræden". Han konkluderede lige ud, at de fleste skolebørn i landkommuner opdrages, ikke til renlighed, men til at se og fornemme, at snavs og stank er noget naturligt, som de må finde sig i. I en kommissionsbetænkning fra 1937 om skolehygiejnen er afhandlingen bredt refereret, og mange af Fars forslag optoges af kommissionen.

I det hele havde Far en dyb interesse for *Folkeoplysning*. I 1899 stiftede han og var formand for den lokale forening af *„Foreningen for folkelig Universitetsundervisning"*, som i de følgende ca. 25 år, til radioen voksede frem, havde stor betydning for byens kulturelle liv. I 1901 tog han initiativet til oprettelsen af en *Folkebogsamling*, for hvilken han var formand til 1934. Den beskedne bogsamling voksede i denne tid frem til et af de største centralbiblioteker i provinsen, fik eget smukt hus. Uden Fars fortsatte initiativ og sejge, store arbejdsindsats var dette resultat næppe blevet nået. I bibliotekets læsesal hænger i dag et stort, smukt billede af Far, malet af *Johannes Glob*, skænket og ophængt af byrådet i Kalundborg.

I listen over J. S. Møllers publikationer findes ca. 80 numre, deraf 6 bøger med sammenlagt 2260 sider. Hver enkelt bog repræsenterer meget omfattende studier; hertil kommer talrige artikler i aviser, polemiske indlæg m. v. samt et stort efterladt manuskript til en bog. Som han begyndte at arbejde med skolehygiejne og folkeoplysning, fortsatte han alle årene igennem med talrige andre arbejder og hverv i faglige eller kulturelle foreninger og selskaber. Man kan måske få det indtryk, at så må omfanget af hans lægelige arbejde have været ringe. Det modsatte var dog tilfældet. *Lægegerningen var det centrale i hans arbejde gennem de mere end 40 år, han virkede i Kalundborg.* Han skriver derom selv: „Alt andet har været bibeskæftigelse i fritidsstunder, som kun var få og korte". Enhver af de mange, der kom i det gæstfrie hjem i Kalundborg, vil vide, at dette er dybt sandfærdigt. Han var — som han sagde det — gerrig med sin tid; var der i dagens løb blot en halv time tilovers, blev

den benyttet til læsning af en afhandling eller gennemgang af et manuskript under udarbejdelse. Langt det meste af arbejdet uden for lægevirksomheden blev til i sene nattetimer, selv om der lå en 10—12 timers arbejdsdag bag. Når han kunde gøre det, beroede det ikke alene på hans sejge vilje, men også derpå, at han praktisk talt aldrig var syg, før han kom godt op i 70erne. Til trods for den lange arbejdsdag blev der dog også tid tilovers for familien og vennekredsen.

Helt op til de seneste år søgte han at følge med i medicinens udvikling, så godt han formåede det. Med et par eksempler skal jeg belyse, at han også som læge var initiativrig med åbne sanser:

I 1894 kom der til ham en midaldrende kone, der forud havde konsulteret mange læger uden resultat. Hun var sløv, halvvejs åndssvag, med fortykket hud o.s.v.; Far stillede straks diagnosen: et typisk svært tilfælde af myxødem. I 1892 havde *Howitz* herhjemme, som den første i verden, publiceret et tilfælde af myxødem helbredt ved thyreoideaindgift. Far fik patienten indlogeret i byen og behandlede hende med skjoldbruskkirtel, som han selv præparerede ud fra kalve på slagteriet, og som min Mor tilberedte: ½ kirtel blev kogt let i vand, og vandet + kirtlen blev indtaget af patienten 1—2 gange ugentligt. Resultatet må dengang — da lægelige resultater oftest var lidet iøjenfaldende — have virket som et mirakel. Patienten blomstrede op, nye negle og hår voksede frem, og hun viste sig i virkeligheden at være en både køn og velbegavet kvinde, som familien knap nok kunde kende igen. da hun kom tilbage til sit hjem. Dette samt et andet tilfælde af myxødem fra 1896 publicerede Far i Hospitalstidende 1897. Af den sidste patient tog Far et fotografi før og efter behandlingen (han var tidligt bleven interesseret amatørfotograf); billederne publiceredes ikke, men vises her.

Fra hans første lægeår skal jeg også referere følgende: En lille pige havde efter Fars diagnose fået en blommesten i luftrøret, hvorfor han straks indlagde hende på professor Schmiegelow's afdeling på Sct. Joseph's Hospital; Schmiegelow vilde ikke anerkende diagnosen, og patienten blev udskrevet til hjemmet, ikke opereret, omtrent døende af lungebetændelse. Far var sikker på sin diagnose; uden assistance gjorde han på et almindeligt bord i patientens hjem tracheotomi, førte en lang pennefjer ned i trachea for at udløse hoste. Under hosten så han i snitåbningen et glimt af blommestenen; ved gentagne forsøg lykkedes det ham at fange stenen med en tang og at fjerne den. Fuld helbredelse fulgte.

At sådanne dramatiske og vellykkede behandlinger har bidraget til at udbygge Fars ry som en meget dygtig læge, kan der næppe være tvivl

om. Men hans ry som dygtig læge var dog fuldt berettiget — de primitive kår, som de praktiserende læger dengang måtte arbejde under, taget i betragtning.

Af læge *F. B. Larsen* i Hadsten havde han lært en effektiv behandling af ulcus cruris, der i alt væsentligt svarede til den, som *Holger Bisgaard* omkring 1937 publicerede og gjorde landskendt. I alle de år, Far praktiserede, kom der patienter med ulcus cruris rejsende til ham fra hele landet, mest fra Sjælland, ikke få fra København, enkelte fra det nordligste og sydligste Jylland.

Når Far i løbet af ret få år blev en af patienterne højt elsket læge, skyldtes det ikke, at han snakkede dem efter munden; han kunde tværtimod være meget streng og bøs, hvis de ikke fulgte hans ordinationer, men blev sygdom svær at bære, blev hans hjælpsomhed næsten uden grænser. Bag det ofte noget barske ansigt skjulte der sig et varmt og følsomt sind. Hans devise for lægegerningen var denne: „Sæt dig altid i patientens sted", forsøg at forstå, at det er levende mennesker, der, ofte med bankende hjerte og angst i sindet, søger lægen og som ønsker ikke blot helbredelse, men også beroligelse; betragt aldrig patienten blot og bart som „et tilfælde".

I 1915 blev han *kredslæge* og fik i denne egenskab i høj grad anledning til at praktisere sine interesser for hygiejne. Han inspicerede bagerier, mejerier, slagterier m. v., og blid var han ikke, hvis forholdene var utilfredsstillende; hjalp hans advarsler ikke, tog han politiet til hjælp. Fandt han en „fattiggård" — hvor sognet dengang anbragte de fattige og de gamle — forsømt og snavset, gik han løs på det sogneråd, der, for således at spare penge, havde forsømt sine sociale pligter. Det er derfor ikke mærkeligt, at der også var en del, der blev vrede på ham. Som årene gik, blev vreden dog vist oftest til respekt, og kredsens offentlige hygiejniske forhold bedredes.

En stort anlagt undersøgelse over, hvorledes børnene ernæres i diegivningstiden, fuldførtes i de sidste år af hans kredslægetid og udgaves af Sundhedsstyrelsen i særtryk (Ugeskr. f. Læger 1936).

I 1924 drog han i Ugeskr. f. Læger voldsomt til kamp mod en da meget solgt og reklameret „Modersprøjte", der var forsynet med et langt, tyndt stålrør og ganske åbenbart var beregnet til svangerskabsafbrydelse. Da han ikke mente, Justitsministeriet reagerede tilstrækkeligt på det fremdragne forhold, kom han i Ugeskriftet fra 1925 tilbage til sagen. Herunder skrev han bl. a. følgende: „— de (modersprøjterne) har, som dokumenteret er, endog fået en talende, skrivende og rejsende apostel i fru Thit Jensen." At dette ikke gik stille af, behøver næppe at bemærkes, men det har Far sikkert også regnet med.

Jeg har nævnt disse ting, fordi de viser, at Far gerne selv rejste strid, når det ikke var muligt at få fremgang for en sag på anden måde. § 243 i nugældende straffelov, som dengang var i kommissionsarbejde, opfyldte de krav som de to artikler fra 1924—25 havde rejst.

Fra den første begyndelse som læge havde Far været opbragt over den dengang utroligt udbredte svindel med *Arkana*, d.v.s. hemmelige lægemidler, og han samlede efterhånden et stort materiale af brochurer og reklamer, der fandtes i stor stil hos patienterne og i aviserne, undersøgte salgspriser, sammensætningen af de forskellige „præparater" m. v. I 1902 publicerede han i Ugeskr. f. Læger en stor afhandling på 55 sider om hele Arkana-svindelen, med navn og hjemsted for arkanafabrikanterne. Lægeforeningens Hovedbestyrelse udgav afhandlingen i særtryk sammen med en mindre afhandling om samme emne af professor *Johs. C. Bock*. Der rejste sig en landsomspændende diskussion, under hvilken der fremkom en af ca. 1200 læger underskreven adresse til regering og Rigsdag, der krævede dette uvæsen bekæmpet; også apotekerstanden sluttede op bag kravet. Kampagnen førte efterhånden til resultater.

Flere gange i de senere år kom han tilbage til det beslægtede spørgsmål: *Kvaksalveriet*, og så sent som 1942 udsendte han en bog om emnet, belyst såvel historisk som lægeligt og retsligt ved gennemgang af en række konkrete sager. Bogen munder ud i et krav om en ændret kvaksalverilovgivning. Bogen udkom med økonomisk støtte af Lægeforeningen, hvis formand skrev et forord til den. Kvaksalvernes kår i dag er dog de samme gode som i 1942; intet er sket på dette område.

I *Lægeforeningens* arbejde deltog Far meget, var gennem en menneskealder formand for Nordvest-Sjællands Lægekredsforening, ved sin død æresmedlem af denne kredsforening som af adskillige andre selskaber. Men dette som mange andre hverv og opgaver, han havde inden for lægeforeningen som andet steds, tillader tiden mig ikke at komme ind på.

Jeg har foran omtalt den modstand som Far som „rød radikaler" mødte i sin by, da han begyndte sit arbejde der. Men hans redelige og ubestikkelige karakter, hans hjælpsomhed og dygtighed som læge samt de mange synlige resultater af hans arbejde for byens liv ændrede stemningen helt, som årene gik. Han blev respekteret og elsket af byens og egnens befolkning, selv om mange ikke helt kunde forliges med hans radikale livssyn. Blidere blev han vel også med årene, som modstanden forsvandt. Blandt de mange hædersbevisninger, der blev ham til del, tror jeg, ingen glædede ham så meget som det *„Borgerbrev"* han, 53 år gammel, modtog i 1918. „Borgerbrevet" var en smuk kaligraferet adres-

se underskrevet af en stor del af byens folk af alle klasser. Jeg tillader mig at citere indledningen: „I dag, d. 1. december 1918 er det 25 år siden, De kom til byen. / Tillad os at benytte denne dag til at foretage det første opgør af mellemværendet mellem Byen og Dem. / De indser selv, at der må være et sådant mellemværende. / Thi enhver rørelse i Byen satte Dem i bevægelse. / Og mangen bevægelse i Byen udgik fra Dem, / Til Deres ord blev der altid lyttet med opmærksomhed. / Meget har De udrettet og mere vil De med Deres evner endnu kunne udrette for os. / Ofte mødte De kulde; ofte høsted' De skuffelser; men intet fik bugt med den jyske stædighed, som Deres arbejdsevne besidder, og den uforfærdethed, hvormed De gik løs på en opgave. / Af skarphed lyned' ofte Deres tales klinge, men skarpheden var ikke smedet med sindets ondskab, men med Deres personligheds varme for den sag, De hamred' sværdet for". — Disse ord synes mig nøje at dække billedet af Far i hans sociale indsats.

Historiske Studier.

Vest for Kalundborg skyder Røsnæs sig ud mellem fjorden og Kattegat, og her fik Far i ganske særlig grad sin gang som læge. Meget hurtigt blev han opmærksom på, at her fandtes der endnu rester af en gammel og meget særpræget folkekultur, skarpt begrænset af sogneskellet mod øst. Mange gamle kvinder gik endnu i den særlige Røsnæsdragt, som han lærte at kende i detaljer, når kvinden måtte have mere eller mindre af tøjet af for at blive undersøgt, og patienterne lå ofte i hundredårige faste alkover med et højt fodbræt som adgang, så det blev et helt kunststykke, stående på dette, at undersøge patienten. Ustandselig mødte han mange skikke, der øjensynlig havde rødder i ældgammel folketro. Alle disse iagttagelser bundfældede sig i ham. Langsomt modnedes hos ham trangen til at søge denne specielle, øjensynligt døende kulturs relikter bevaret for sene tider.

En tilfældig begivenhed omsatte tanker til handling: I 1907 stødte man ved gravning i en grund vest for kirken på nogle ruiner, der viste sig at være byens ældste mure. Nationalmuseets arkitekt, *C. M. Smidt,* kom til byen, og med ham sluttede Far et livslangt venskab, der fik stor betydning for ham. Samtidig var den fra Christian IV's tid stammende prægtige gård „Lindegaarden" ved kirken i farezonen. En ny ejer vilde nedrive den. Med C. M. Smidts hjælp fik Far iværksat en aktion, indsamlede penge i byen. Som stedlig repræsentant i den nystiftede „Foreningen til gamle Bygningers Bevarelse" talte Far Lindegaardens sag i et bestyrelsesmøde, hvilket resulterede i, at foreningens kasserer, Etatsråd *Georg Bestle,* København, købte Lin-

Fig. 3. Indgangen til „Lindegaarden" med „Kalundborg og Omegns Museum".

degaarden, fik den fredlyst og overdrog den til Nationalmuseet. Dermed var der pludselig plads til et *museum*.

Far gik straks i gang med forarbejderne, og allerede d. 26. marts 1908 blev museumsforeningen stiftet med Far som formand. Gaver i form af gamle ting begyndte at strømme ind; det meste samlede Far dog selv, bogstaveligt talt; der gik næppe een dag i mange år, hvor han ikke, fra sine ture til patienter på landet, vendte hjem med gamle ting i vognen, synlige udtryk for patienternes taknemlighed over for lægen. 1910 åbnedes museet i 3 af Lindegaardens mange rum, og gennem årene inddroges flere og flere rum, således at det — fraset „Den gamle By" i Aarhus — er det største provinsmuseum i landet.

Langt de fleste af tingene katalogiserede Far selv. Når jeg — efter Fars død — nu besøger museet, føler jeg det altid som en varm hilsen fra ham, når jeg ser hans sirlige håndskrift på de tusinder af kort med forklarende tekst ved de enkelte genstande, ser for mig, hvorledes han sad mangen søndag-eftermiddag vinteren igennem i et lille koldt rum i museet

med sivsko og pels, ivrigt optaget af dette katalogiseringsarbejde.

Men tør katalogisering tilfredsstillede ham ikke. Han måtte *vide*, hvorledes tingene havde været brugt, de skikke der havde været knyttet til dem. Dermed først begyndte hans egentlige arbejde som *forsker af almuekulturen*. En lille bog fra 1915 omhandlede *boligskikken på egnen*, indretningen af og brugen af de gamle huse, han endnu færdedes i og selv havde opmålt.

Personligt fik han indsamlet en enestående samling af *folkedragter* fra Røsnæs og også fra andre sogne, der blev til den største samling af folkedragter fra en enkelt egn, der findes i noget museum i Danmark. Kun fordi han kom som lægen, man holdt af og havde dyb tillid til, skænkede de gamle ham disse intime genstande og fortalte om deres brug. „Den sorte konedragt" blev taget i brug første gang ved brylluppet, senere *kun* benyttet ved visse ganske bestemte højtider, og den anvendtes sidste gang, når dens ejerinde skulde klædes som lig og fulgte hende i graven. Jeg mindes endnu Fars store glæde, da det lykkedes ham at få en af sine patienter til at bryde skikken og i stedet for forære ham dragten.

Om disse dragter og deres anvendelse handler den store, smukt udstyrede bog fra 1926.

Gennem de mange år var notesblokken til nedskrivning af alle de mange beretninger om genstandes brug, om skikke, tro og overleveringer altid med ved sygebesøg på landet, og store bunker af optegnelser voksede frem. Resultatet blev det imponerende værk: *„Fester og Højtider i gamle Dage. Skildringer fra Nordvestsjælland med Forsøg paa Tydninger"* på mere end 1100 sider (Bd. I: 1929; Bd. II: 1933). I første bind er skildret de skikke og den tro, der har været knyttet til de vigtigste højtider i menneskets personlige liv: fødslen, brylluppet og døden. Andet bind omhandler årets fester, knyttet som de er til markens grøde, såning og høst og årets gang —, til frugtbarhed, trivsel og sundhed for mennesker og husdyr, til slægten, dens lykke og fortsættelse. De lokale skikke belyste han dels ved at redegøre for tilsvarende skikke og tro andet steds og hos nulevende primitive folk samt i længst svundne tider. På denne måde, ved at gå både i dybden og i bredden, kunde mange, tilsyneladende meningsløse skikke få mening, idet de blev passet ind som led i det samlede billede.

Alle de emner, bogen behandler, er så dybt og intimt knyttet sammen med biologiske foreteelser og lægelige problemer, at den virkelige behandling af dem kræver *lægens* indsigt i de sider af menneskelivet, som den, der ikke er læge, aldrig helt fatter. Dette værk, som de følgende arbejder, hviler da også derpå, at Far i sig forenede følgende sjældne

kombination: *Almuesdrengen,* med barndommens eventyr endnu klingende i ørerne og med en instinktiv evne til at komme i nær kontakt med de gamle almuesfolk, der besad den uddøende viden. — *Lægen,* der nødvendigvis måtte trænge ind til patienternes intimeste forhold, der var aflukkede for alle andre, og som, når det egentlige sygebesøg var endt, kunde få de gamle til at fortælle åbent om deres ellers skjulte tro og tanker; lægen som med sin *naturvidenskabelige opdragelse* kunde omforme de talløse iagttagelser fra kaos til overskuelighed og konklusioner. Og endelig dette, at det var netop den mand, der blev læge et af de få steder i landet, hvor der endnu eksisterede en afsondret og særlig folkekultur.

Et uddrag af Fars tak til sine mange meddelere vil belyse hans forhold til dem*):

„Mange af dem er nu døde. Dette gælder således den noget tunghøre Ane Hansen, Ulstrup, med det fine, blide ansigt; hun kunde ligge og stryge min hånd, når jeg tilså hende under hendes sygdomsanfald; ofte endte besøget med, at hun gav mig et eller andet til museet, som hun vidste, jeg vilde blive glad for. Dette gælder også hendes modsætning, Maren Hans Jørgens, som altid under mine besøg var fuld af spøg og rungende latter; aldrig glemmer jeg mit sidste besøg hos hende, få timer før hendes død; så dårlig hun end var, brød ved min ankomst endnu en sidste gang hendes smittende humør frem, og jeg måtte som afskedsgave — vi vidste begge, at vi ikke så hinanden oftere i levende live — modtage nogle af hendes allerstørste æbler. Og da jeg var kørt, krævede hun, der hele dagen intet havde villet nyde, af få sylte med stærk sennepssovs til; men det blev også hendes sidste måltid. Tre ønsker havde hun udtalt til sine nærmeste: at hun ikke vilde hensættes i den moderne indretning, som et kapel er, at hendes kiste ikke måtte have den moderne hvide farve, og at hun på moderne vis vilde „synes" af mig."

Denne sprudlende, livskraftige kvinde fødtes, levede og døde i en høj alder i samme lille landsby på Røsnæs; hun bringer tanken hen på adskillige af Sagaernes nordiske kvindeskikkelser.

Foruden disse bøger udgav Far en lang række afhandlinger om beslægtede emner.

Årene i København.

Afskeden med Kalundborg 1. marts 1936, da Far var godt 70 år gammel, var vanskelig, men både Mor og Far var besluttede på at tage til København, hvor børn og børnebørn levede, og hvor arkiver og biblioteker var nær, og lykkelige år fulgte.

*) Folkedragter i Nordvestsjælland. Kbh. 1926, p. 22.

Fars videnskabelige arbejde, som han nu alene kunde hellige sig, forøgedes til en imponerende samling publikationer i de følgende ca. 10 år.

Hovedarbejdet fra disse år er *„Moder og Barn i dansk Folkeoverlevering"* fra 1939—40 (ialt 603 sider). Far betegner det selv som den største og vanskeligste videnskabelige opgave, han havde påtaget sig, på grundlag af en uhyre mængde, for største delen utrykte optegnelser i Dansk Folkemindesamlings arkiver og andet steds, at give en samlet fremstilling af folketroen vedrørende svangerskabet, fødslen og dåben. Kun en læge og trænet folklorist kunde have gjort dette.

Det tilkommer ikke mig, som ikkefagmand på området, at vurdere bogen, men jeg skal blot nævne, at den blev genstand for meget talrige og meget rosende anmeldelser, at bogen i den indenlandske og udenlandske fagpresse er blevet betegnet som „et storværk" eller som „en mærkepæl i dansk folkelivsskildring ved siden af H. F. Feilbergs Jul, og det allerbedste vi ellers kan nævne på dette område.". (H. Ellekilde).

Også Fars tidligere bøger fik alle meget stor anerkendelse.

Men jeg må standse; tiden tillader mig ikke at omtale andre af Fars publikationer, større eller mindre, fra de senere år.

Ved flere tidligere lejligheder havde Far påbegyndt at samle materiale til en bog om *Slangen som Lægekunstens Symbol,* men andre opgaver havde været mere påtrængende. Da han var knap 81 år, gik han for alvor i gang med opgaven og afsluttede et stort *manuskript* herom. Medens han tidligere altid havde fået storstilet økonomisk hjælp fra Carlsbergfondet og fra anden side til bøgers udgivelse, blev det bittert for ham nu at få afslag på en ansøgning om støtte. Men afslaget har vist været berettiget. Historisk kyndige personer, bl. a. dr. med. Ove Brinch, der nøje har gennemgået det af den 83 år gamle mand afsluttede manuskript, fortæller mig, at der er intet uklart, intet misforstået i arbejdet, men at det er alt for bredt. Far vidste, det vilde blive hans sidste arbejde; han beherskede ikke længere koncentrationens vanskelige kunst som før og førtes til den samme fejl, som vi ser hos begynderen: at forfatteren vil gøre læseren delagtig i hele den store viden, han selv besidder; i manuskriptet har Far da søgt at nedfælde sin uhyre store viden om den oldgræske og romerske lægekunst og de hertil hørende filosofiske systemer. Ser man bort fra dette emnet uvedkommende stof, har jeg forstået, at der resterer en særdeles værdifuld undersøgelse af spørgsmålet om Asklepios slangestav, en undersøgelse der *burde* publiceres. Far hævder i bogen, at *Oscar Bloch* i *sin* bog om slangen som lægekunstens symbol drager helt forkerte konklusioner, og han giver sine egne i stedet.

Afslutningen.

Fars sidste leveår blev noget tunge og triste. Et halvt år efter, at mine forældre havde fejret deres guldbryllup i 1944, endnu helt raske og glade, døde mor. Derved var det, som fundamentet i Fars indre liv søndredes, thi min Mor og det hjem, hun havde bygget op, *var altid* det, der gav Far arbejdsroen og arbejdsmuligheden, men dette ligger udenfor mit emne.

Far døvede sit dybe savn — som altid — i arbejde; først udgav han et efterladt manuskript, som Mor havde skrevet, en erindringsbog fra det gamle Flensborg, hendes fødeby. Derefter fulgte arbejdet med det lige foran nævnte manuskript.

Han ungdoms morgenglade tro på menneskenes kulturelle fremskridt var dog brudt. Hans sidste ord i selvbiografiens sidste del, skrevet da 2. verdenskrig rasede, lyder således:

„Denne forfærdelige, menneskeødelæggende og kulturødelæggende krig må dog snart få ende. Denne som forrige verdenskrig vidner højlydt om, at den menneskelige åndskultur og etiske stræben ikke i historisk tid er gået frem, selv om oplysning og kundskab i stigende grad har bredt sig til stedse større kredse. Dermed brast også min ungdoms tro på, at oplysning vilde forbedre menneskeheden i så henseende.

Dog! Vi *må* tro på en bedre verden efter os. Også jeg tror — trods alt!"

Fig. 4. 70 år gammel.

— Når jeg læser disse ord står det for mig, som ser jeg en gammel hærdet kriger, der i kampen har fået sit banesår, men som, endnu oprejst, rækker det lasede, men ubesejrede banner til den næste i geleddet, for at denne kan bære bannermærket fremover.

Indtil Far fyldte 84 år, var hans fysiske kræfter dog nogenlunde; så satte en cerebral arteriosklerose ind, og 84½ år gammel, den 27. februar 1950, fik en nådig pneumoni ham til at sove stille ind i døden.

Mange smukke ord blev sat som eftermæle for ham. Må jeg citere nogle ord af Albert Thomsen, hans

gamle ven og medarbejder, formanden for „Historisk Samfund for Holbæk Amt", som Far var medstifter af, en årrække formand for og ved sin død æresmedlem af:

„En fakkelbærer var J. S. Møller. Men hans fakkel lyste ikke blot mod nye veje fremad, han lod den også kaste sit skær tilbage over mørke stier, som tidligere slægter har trådt, han kastede lys over deres liv og tro, så vi oplevede deres glæder og anede deres angst og følte, at vi var af samme rod."

Fortegnelse over J. S. Møllers udgivne arbejder, bøger, afhandlinger og artikler.

1 — 1897: Om Klorose og Jernterapi. Ugeskr. f. Læger 1897, nr. 8, p. 169—182 og nr. 9, p. 193—201. Jfr. samme p. 499 f.

2 — 1897: To Tilfælde af Myxoedem. Hospitalstid. 1897, 4. R. 5. Bd., p. 715—721.

3 — 1902: Om Arkana eller hemmelige Lægegemidler. Ugeskr. f. Læger 1902. Udg. sammen med et Foredrag af Johs. Bock i Særtryk: „Om Arkana eller saakaldte hemmelige Lægemidler. To Foredrag, udgivne af Den alm. danske Lægeforening" 1902, 71 sider.

4 — 1902: Diskussionsindlæg angaaende Arkana. Archiv for Pharmaci og Chemi 1902, *9:* 457—460 og 1903, *10:* 33—40.

5 — 1903: Lovgivningsmagten og Arkanauvæsenet. Ugeskr. f. Læger 1903, p. 409—414.

6 — 1904: Tysk Arkanalovgivning. Ugeskr. f. Læger 1904, p. 568—574.

7 — 1904: Arkanauvæsenet. Det ny Aarhundrede 1904, *1:* 266—274.

8 — 1905: Totalafhold og Maadehold. Ugeskr. f. Læger 1905, p. 313—328. ibid. 1905, p. 518—520 og p. 541.

9 — 1906: Om Opmærksomhed set fra et skolehygiejnisk Standpunkt. Aarsskrift for Foreningen til Skolehygiejnens Fremme. 1906, p. 3—23 (Særtryk).

10 — 1909: Folkebogsamlingernes Maal og Fortegnelsen over Bøger, der egner sig for Bogsamlinger. Bogsamlingsbladet 1909, 3: 87—93 samt svar paa kritik: ibid. 1909, *4:* 22—27.

11 — 1909: Lægerne og Sygekasserne. Ugeskr. f. Læger 1909, *71:* 187—189.

12 — 1909: Sygekasseinstitutionens Betydning for Lægestanden i Nutid og Fremtid i statistisk Belysning. Ugeskr. f. Læger 1909, *71:* 348—359 og indlæg herimod: p. 465—469.

13 — 1911: Folkeuniversitetsforeningen og Folkebogsamlingerne. Bogsamlingsbladet 1911, 6: 1—5.

14 — 1911: Nogle sjælelige Forstyrrelser i Barnealderen. Foredrag ved Skolemødet i Roskilde 1911. Folkeskolen 1911 (Særtryk).

15 — 1912: Folkeskolens Tilsyn og Styrelse. Tidsskr. „Dansk Aand" 1912, 1, p. 138 ff.

16 — 1914: Morfinsalg til Lægers personlige Forbrug. Arch. f. Pharmaci og Chemi 1914, *21:* 217—219.

17 — 1915: Boligskik i Kalundborgegnen i ældre Tid. „Fra Holbæk Amt" 9. Aargang, 1914, III. Bd., p. 76—108 og 10. Aargang 1915, p. 5—44. Ogsaa i Særtryk 1915, 73 Sider.

18 — 1915: Kalundborg og Omegns Museum. En ill. Vejledning for Besøgende. Kalundborg 1915.

19 — 1916: Lægeattesterne til Skolerne angaaende visse smitsomme Sygdomme. Tidskr. f. Dansk Skolehyg. 1916, *4*: 60—62.

20 — 1917: Skolelægesagen. — Referat af Foredrag og efterfølgende Diskussion. Tidskr. f. Dansk Skolehyg. 1917, 5: 4—8.

21 — 1919: Centralisation eller Decentralisation? Ugeskr. f. Læger 1919, nr. 21, 875—885.

22 — 1919: Smaa Meddelelser fra Kalundborg og Omegns Museum. „Fra Holbæk Amt". Historiske Aarbøger, udg. af Historisk Samfund for Holbæk Amt 1919. 4. Bd., 13. Aargang, p. 104—114.

23 — 1919: Dr. phil. Folmer Dyrlund. En Biografi. ibid. 1919, p. 93—103.

24 — 1920: Kalundborg Folkebogsamling. Bogsamlingsbladet 1920, *14*: 166—167.

25 — 1920: Meddelelser fra Kalundborg og Omegns Museum (Kærestegaver og Læreklude). „Fra Holbæk Amt" 1920, Bd. 4, 14. Aargang, p. 52—77. (Særtryk).

26 — 1924: „Modersprøjten" i medicoforensisk Betydning. Ugeskr. f. Læger 1924, nr 27: 899 ff. (Særtryk).

27 — 1924: Oprindelsen til Ordet „Jordemoder". Tidskr. f. Jordemødre, 1924, *34*: 160—172. Udsendt af Dansk medicinsk-historisk Selskab til dets Medlemmer. (Særtryk).

28. — 1924: Kalundborg Kirke. „Fra Holbæk Amt" 1924, Bd. 5, 18. Aargang, p. 128—145. Særtryk 1924 udg. af Historisk Samfund for Holbæk Amt.

29 — 1925: Kriminelle Aborter, anticonceptionelle Midler og det ny Straffelovsforslag. Ugeskr. f Læger 1925, nr. 7: 155 ff. (Særtryk).

30 — 1925: Nordvestsjællands Lægekredsforening 1875—1925. Holbæk. Perioden 1909—1925, p. 84—115.

31 — 1925: Mus som Ligædere. Ugeskr. f. Læger 1925, nr. 9: 233.

32 — 1926: Kalundborg Bibliotek 1901 — 7. Nov. — 1926. Ved J. S. Møller og S. Haugstrup. Kalundborg. p. 3—21.

33 — 1926: Folkedragter i Nordvestsjælland. Deres Forhold til Folkedragterne i det øvrige Sjælland og til de skiftende Moder. 4° 251 Sider, 155 Ill. og 12 Plancher i Farvelitografi. Schønberg. (= Danmarks Folkeminder Nr. 34).

34 — 1928: Nationalmuseet. Tidsskrift for dansk Folkeoplysning 1928, p. 512—518.

35 — 1929: Fester og Højtider i gamle Dage. Skildringer fra Nordvestsjælland med Forsøg paa Tydninger. I. Bd.: Fødsel—Bryllup—Død. Haase. Udkom i to Leveringer, udg. af Hist. Samfund for Holbæk Amt i 1928 og 1929. Ialt 491 Sider.

36 — 1930: Sommer i By i Danmark. Danske Studier 1930, p. 98—132. (Særtryk).

37 — 1930: H. F. Feilbergs Henvisningssedler. Ukendt hvor trykt, p. 186—187.

38 — 1931: Lidt om Folkedragter i Holbæk Amt. Turistforeningen for Danmark. Aarbog 1931, p. 235—251. (Særtryk).

39 — 1931: Folkedragter i Odsherred. — „Odsherred". Red. af Tage Christiansen. 3. Saml. 1931, p. 5—8.

40 — 1932: Karoline Graves. En Nekrolog. „Fra Holbæk Amt" 1932, VII Bd. XXXVI Aarg., p. 181—185. Mangler.

41 — 1932: Gammel Overtro i moderne Belysning. Ugeskr. f. Læger 1932, nr. 52: 1257 ff. ogsaa i „Sygeplejen" 1933, *24*: 17—24.

42 — 1933: Købmand Ole Lund. En Nekrolog. „Fra Holbæk Amt" 1933, VIII Bd., 1 Aarg., p. 112—122.

43 — 1933: Om Brudestrømpebånd. Aarsberetning for Kalundborg og Omegns Museum, 1933 p. 14—18.

44 — 1933: Fester og Højtider i gamle Dage. II Bd., Aarets Fester. Haase og Søn. Udkom i to Leveringer 1931 og 1933, udgivne af Historisk Samfund for Holbæk Amt. Ialt 564 Sider.

45 — 1933: De kulturhistoriske Museer som pædagogisk Hjælpemiddel. Folkeskolen 1933, Nr. 6, 15 Sider. (Særtryk).

46 — 1933: Egnens Folk i Sæd og Skik. Beretningen om Det 11. danske Hjemstavnsstævne i Kalundborg. Kalundborg 1933: p. 41—54.

47 — 1934: Kalundborg og Omegns Museum. (Oversigt over Lindegaardens Historie og Museets Indhold). Det hist.-topografiske Værk: Holbæk Amt. Kbh. 1933—34, p. 175—182.

48 — 1934: Museumsindsamling og Folkemindeforskning. Fortid og Nutid 1934, Bd. *10*: 179—190.

49 — 1935: Hygiejnens Vilkaar i Folkeskolen paa Landet. Ugeskr. f. Læger 1935, nr. 48, p. 1220 ff og nr. 49, p. 1236 ff. — Også i særtryk, 32 sider.

50 — 1936: Hvorledes kan Næringsmidler blive sundhedsfarlige? P. 17—35 i „Nutids Mad og Husførelse", red. af Carla Meyer, 1. udg. 1936, 2. oplag og følgende oplag.

51 — 1936: Hvorledes ernæres vore Børn i Diegivningstiden? Med Bidrag af Hans Cl. Nybølle. Ugeskr. f. Læger 1936, *98*: 1001—1007 og 1038—1044.

52 — 1936: Af mit Liv. Asklepios Tjenere, danske Lægememoirer v. A. Aggebo 1936, p. 168—189.

53 — 1936: Kalundborg og Omegns Museum. En ill. Vejledning. Kalundborg 1936, 57 pp.

54 — 1937: Diskestangen. Et gammelt Butiksinventar. Ill. „Sprog og Kultur" 1937, p. 33—55. (Særtryk).

55 — 1937: Et Politilegn som Amulet. „Danske Studier" 1937, p. 53—73.

56 — 1937: De kulturhistoriske Provinsmuseer. Politikens Kronik 30. Marts 1937.

57 — 1937: Behandling af ulcus cruris. Hospitalstidende 1937, p. 1203—1207.

58 — 1938 — ca. 1948: Redaktør af „Sygekasse-Bladet", hvori talrige medicinsk-hygiejniske Emner er behandlet i ren populær Form.

59 — 1938: Trendefletninger i Kalundborg og Omegns Museum. Ill. Haandarbejdets Fremme 1938, Nr. 13, p. 218—220.

60 — 1938: Aarsfester fra Vaar til Høst. Nordisk Kultur 1938, *22*: 113—142.

61 — 1938: Husslangen. Festskrift tilegnet Carl Klitgaard. Jyske Samlinger 5. Række, 4. Bd., p. 215—229. (Særtryk) og særligt Særtryk udsendt af Dansk medicinsk-historisk Selskab.

62 — 1939: Lærer Mathias Jens Mathiassen. En Nekrolog. „Fra Holbæk Amt" X Bd., I Aarg., p. 178—184.

63 — 1939: Hjemstavnsmuseet og dets Benyttelse. Af Haandbog i Hjemstavnsforskning. Ved Regnar Knudsen 1939, p. 321—337. (Særtryk).

64 — 1939: Magi ved Svangerskab og Fødsel. Ugeskr. f. Læger 1939, nr. 28: 819 ff. (Særtryk, 21 Sider).

65 — 1939: Danske kulturhistoriske Museer. En kortfattet Oversigt, udg. af Dansk kulturhistorisk Museumsforening. Udarbejdet af Chr. Axel Jensen og J. S. Møller.

66 — 1940: Udviklingen af vort civile Sundhedsvæsen. Tidskr. f. Dansk Røde Kors, 1940, Nr. 12.

67 — 1940: Vor Frue Kirke i Kalundborg. Ill. Særtryk udgivet af Historisk Samfund for Holbæk Amt. „Fra Holbæk Amt" X Bd., II Aarg., p. 130—162.

68 — 1940: Moder og Barn i dansk Folkeoverlevering. Fra Svangerskab til Daab og Kirkegang. 603 sider, 81 Ill. Kbh. 1940, Ejnar Munksgaard = Danmarks Folkeminder Nr. 48.

69 — 1941: Moderne Kvaksalveri. Maanedsskrift for praktisk Lægegerning 1941, *19*: 426—441. Ogsaa i Særtryk sammen med tre Foredrag af andre Læger, udgivet af Foren. af yngre Læger 1942.

70 — 1941: Vor Hjemstavn. Ill. „Fra Holbæk Amt" X Bd., 3. Aarg., p. 5—20.

71 — 1941: Hvorledes jeg blev Museeumsmand. Kalundborg Folkeblad, Julenummer, 23. December 1941.

72 — 1942: Om Kvaksalveri og Kvaksalvere. Hasselbalchs Forlag. Kbh. 1942, 132 Sider.

73 — 1942: Nekrolog over Gordon Norrie. Nordisk Medicin 1942, *13*: 155.

74 — 1942: Lindegaarden i Kalundborg, dens Historie og dens Ejere. „Fra Holbæk Amt" X Bd., 3. Aarg., p. 37—105. ibid. 4. Aarg., p. 5—84. Udg. som Særtryk af Kalundborg og Omegns Museum 1942 m. Ill. 152 Sider.

75 — 1943: Om Maalen og Signen. „Fra Holbæk Amt" 1943, XI Bd.'s 2. Aarg., p. 61—66.

76 — 1944: Kalundborg og Omegns Museeum og dets Tilblivelse. Tidsskr „Danmark" 1944, *4*: 322—328.

77 — 1945: Naturfilosofiske Spekulationer i første Halvdel af det 19. Aarhundrede. I „Lægekunsten gennem Tiderne, Bd. 3, p. 1—28, Kbh. 1945.

78 — 1946: Historisk Samfund ved en Milepæl. „Fra Holbæk Amt 1946, XII Bd.'s 2. Aarg., p. 189—191.

79 — 1949: Nogle Erindringer fra Kalundborg. „Jul i Kalundborg og Omegn" 1949, 12. Aarg., p. 13—15.

Har desuden udgivet følgende bøger efter andres manuskripter:

Chr. H. Møller: Gammelt Vestjysk Bondeliv. Barndomserindringer fra Vesteregnen. — Faderens Manuskript gjort færdig til publikation af J. S. Møller. — Vejle Amts Aarbøger 1918, Særtryk, 75 Sider.

Chr. H. Møller: (J. S. Møllers far): Erindringer fra Vejle og Vejle Amts Vesteregn. Efter et efterladt Manuskript. Særtryk af „Vejle Amts Aarbog", Kolding 1937, 40 Sider.

J. S. W. Johnsson: Om Sejersskjorten. Et efterladt Manuskript. Publ. i Danske Studier 1929, p. 97—109.

Helene Strange: I Mødrenes Spor. Nord-falsterske Kvinders Arbejde gennem halvandet hundrede Aar. Efterladt Manuskript. Ejnar Munksgaards Forlag, Kbh. 1945. 207 Sider. Udg. som „Danmarks Folkeminder Nr. 54".

Ingeborg Møller (J. S. Møllers Hustru): „— og de troede at Hjertebaand kan briste". Minder fra Flensborg. Efterladt Manuskript. Nyt Nord. Forlag, Kbh. 1946, 215 Sider.

Sluttelig: Talrige anmeldelser og polemiske indlæg i fagblade og dagblade og *årlige* illustrerede beretninger om Kalundborg og Omegns Museum, med skildringer af museets vigtigste nyerhvervelser, Kalundborg, 1925—1947 (Separat indbundet).

BOGTRYKKERIET HAFNIA